

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री दिपक राज जोशी
आदेश

०७०-WO-०३३८

विषय: परमादेश।

नेकपा (माले) सम्बद्ध अखिल नेपाल प्रगतिशील किसान संघका अ.प्रा.
केन्द्रीय अध्यक्ष काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.३४ बस्ने शम्भुप्रसाद
पाण्डे.....१

रिट निवेदक

विरुद्ध

मन्त्रिपरिषद्का अध्यक्ष, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
सिंहदरवार, काठमाडौं.....१
कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय, सिंहदरवार,
काठमाडौं.....१
निर्वाचन आयोग, काठमाडौं.....१

विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम यस
अदालतको असाधारण क्षेत्राधिकारअन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त
तथ्य एवं आदेश यसप्रकार रहेको छः

रिट निवेदनको बेहोरा:

२०७०।८।४ को संविधानसभाको निर्वाचनको निर्वाचनलाई लक्षित गरी निर्वाचन
आयोगको मिति २०७०।५।२३ र मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७०।७।७ को निर्णयअनुसार
मतदान केन्द्रमा काम गर्ने कर्मचारीको लागि पन्ध्र लाख रुपैयाँको जीवन बीमाको व्यवस्था
गरियो । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३ अनुसार सबै नागरिक कानूनको
दृष्टिमा समान हुने उल्लेख भएकोमा कर्मचारीको मात्र जीवन बीमा गरिएको तर निर्वाचनमा

कर्मचारी मात्र नभएर मतदाता र उम्मेदवारको उपस्थिति पनि अनिवार्य हुने हुन्छ । तसर्थ नेपालका ६६ प्रतिशतभन्दा बढी किसान मजदुरको हकमा पनि समान जीवन बीमाको व्यवस्था हुन आवश्यक छ ।

यसैगरी निर्वाचन आयोग र सरकारबाट प्रत्यक्ष निर्वाचनमा दश लाख रुपैयाँभन्दा बढी खर्च गर्न नपाउने र समानुपातिकमा पचत्तर हजार रुपैयाँ खर्च गर्ने व्यवस्था भएकोमा कतिपय नेपाली दलहरूको दृष्टिकोण राम्रो भए पनि आर्थिक रूपमा दश हजार रुपैयाँ खर्च गर्नसमेत नसक्ने अवस्थामा भएको हुँदा स्वच्छ तथा पारदर्शी निर्वाचनको लागि सरकारबाट संविधानअनुसार निर्वाचनमा सबैको पहुँच पुग्न र आर्थिक क्षमताको कारणले निर्वाचनमा असर पर्न दिन हुँदैन ।

तसर्थ माथि उल्लिखित विषयमा उपयुक्त परमादेशको लागि निवेदन गर्दछु । साथै नेपाल राष्ट्रको एकीकरण हुनुभन्दा अगाडि नेपालमा बस्ने सबै नेपाली आदिवासी हुन् भन्ने मान्यता हुनुपर्ने गरी परमादेश जारी गरी पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको रिट निवेदन ।

यस अदालतबाट भएको प्रारम्भिक आदेश:

रिट निवेदकको मागबमोजिम आदेश जारी हुन नपर्ने कारण भए बाटाका म्यादबाहेक १५ दिनभित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाउनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।७।१५ को आदेश ।

विपक्षीहरूबाट प्रस्तुत भएको लिखित जवाफ:

संविधानसभा सदस्य निर्वाचन नियमावली, २०७० को नियम ५० को प्रावधान हेर्दा पहिलो हुने निर्वाचित हुने निर्वाचन प्रणालीअन्तर्गत हुने निर्वाचनमा उम्मेदवार र समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीअन्तर्गत हुने निर्वाचनमा राजनीतिक दलले खर्च गर्न पाउने रकमको हद आयोगले संविधानसभा निर्वाचन अध्यादेश, २०७० को दफा ६९ बमोजिम तोक्नेछ भन्ने व्यवस्था रहेको छ । उक्त प्रावधानबमोजिम निर्वाचन खर्चको हद निर्वाचन आयोगले तोकेको हुँदा र तोकिएको खर्च शिर्षकको परिधिभित्र रही निर्वाचनमा संलग्न राजनीतिक दल तथा उम्मेदवारले निर्वाचनमा खर्च गर्न सक्ने हुँदा निर्वाचन खर्च गर्ने पर्ने भन्ने होइन । निर्वाचन खर्च गर्न सकिने अधिकतम हदसम्म तोकिएको हो । निर्वाचन आयोगबाट तोकिएको खर्च

निर्वाचनमा खर्च गर्न नै पर्ने अन्यथा निर्वाचनले मान्यता नपाउने भन्ने व्यवस्था नगरेको हुँदा निर्वाचनमा कुन दल वा उम्मेदवारले कति खर्च गर्ने वा नगर्ने सम्बन्धित राजनीतिक दल तथा उम्मेदवारको आफ्नै विषय भएकोले पनि प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ भन्ने निर्वाचन आयोगका तर्फबाट पेस भएको लिखित जवाफ ।

संविधानसभा सदस्य निर्वाचन ऐन, २०६४ अनुसार भएको संविधानसभाको निर्वाचन सम्पन्न भइसकेको र उक्त ऐनको समेत औचित्य समाप्त भइसकेको छ । निवेदकले कुन ऐनको कुन व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३ को प्रतिकूल रहन गएको हो सो कुरा रिट निवेदनमा खुलाउन नसकेकोले प्रस्तुत रिट निवेदन निरर्थक रहेको भन्ने कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयको तर्फबाट प्रस्तुत भएको लिखित जवाफ ।

निर्वाचनमा खटिने कर्मचारीहरूको सुविधाको विषयका सम्बन्धमा गृह मन्त्रालयको प्रस्ताव मिति २०७०।७।७ को मन्त्रिपरिषद्को बैठकमा पेस हुँदा निर्वाचनमा खटिने निजामती कर्मचारी, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र म्यादी प्रहरीहरूको निर्वाचनमा खटिएको मितिदेखि निर्वाचनसम्बन्धी कामको सिलसिलामा वा सोही कारणबाट निर्वाचन सम्पन्न भएको तीन महिनाभित्र मृत्यु भएमा निर्वाचनमा खटिएको अवधिका लागि छुट्टै बीमा नगराएको भए निजको आश्रित परिवारलाई पन्ध्र लाख रुपैयाँका दरले आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने निर्णय भएको हो । संविधानसभाको निर्वाचनमा खटिई निष्पक्ष र स्वतन्त्ररूपमा निर्वाचन गराउनको निमित्त जिम्मेवारी बहन गर्नुपर्ने र सोको क्रममा आइपरेका चुनौति र जोखिमहरूलाई समेत सम्बोधन गर्नुपर्ने दायित्व बहन गर्नुपर्ने कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीको निर्वाचनको कामको सिलसिलामा मृत्यु भएको अवस्थामा निजको परिवारलाई आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउने गरी भएको सो निर्णयले राज्यले नागरिकहरूबीच असमान व्यवहार गरेको भन्नु न्यायोचित र उपयुक्त हुँदैन । आफूले चुनेका प्रतिनिधिहरूमार्फत संविधान बनाउन पाउने नेपाली जनताको सार्वभौम अधिकारलाई प्रयोगमा ल्याउन नेपाल सरकारले मिति २०७०।८।४ गते संविधानसभाको निर्वाचन हुने गरी मिति घोषणा गरी स्वतन्त्र, निष्पक्ष र भयरहित वातावरणमा निर्वाचन सम्पन्नसमेत भइसकेको वर्तमान सन्दर्भमा रिट निवेदकले रिट निवेदनमा उठाएको विषयको

औचित्य नै समाप्त भइसकेको हुँदा यस सम्बन्धमा थप केही उल्लेख गरिरहनु पर्ने प्रयोजन नरहेको भन्ने मन्त्रिपरिषद्का अध्यक्षको लिखित जवाफ ।

नेपाल सरकारका तर्फबाट प्रस्तुत भएको बहस:

विपक्षी नेपाल सरकारका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री चन्द्रकान्त खनालले निर्वाचन आयोगले राजनीतिक दल तथा उम्मेदवारबाट निर्वाचन खर्च गर्न पाउने सीमाको हद तोक्ने, मतदानमा खटिने कर्मचारी तथा सुरक्षाकर्मीका लागि जीवन बीमा गरेको सरकारी निर्णय कानूनसम्मत छ, हाल संविधानसभाको निर्वाचन सफलतापूर्वक सम्पन्न भइसकेको अवस्थामा प्रस्तुत रिट निवेदनमा माग भएको विषयवस्तु औचित्य नरहेकोले पनि रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो ।

अदालतको आदेश:

नियमबमोजिम पेसी सूचीमा चढी निर्णयार्थ यस इजलाससमक्ष पेस हुन आएको प्रस्तुत विषयमा विद्वान् सरकारी वकिलको बहससमेत सुनी मिसिल संलग्न कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा रिट निवेदकले मिति २०७०।८।४ को संविधानसभा निर्वाचनमा कर्मचारी र सुरक्षाकर्मीहरूको जीवन बीमा गरिएको तर मतदान गर्ने मतदाताको जीवन बीमा नगरिएको, कमजोर आर्थिक स्थिति भएका उम्मेदवारले खर्च गर्ने क्षमता नहुने हुँदा स्वच्छ र पारदर्शी निर्वाचनको लागि निर्वाचनमा उम्मेदवार हुन सबैको पहुँचयोग्य हुन नसकेको भनी उपयुक्त आदेशको माग गरी निवेदन दिएको देखिन्छ ।

विपक्षीहरूको लिखित जवाफ हेर्दा निर्वाचन आयोग तथा मन्त्रिपरिषद्ले निर्णय गरेअनुसार निर्वाचनमा गरिने खर्चको सीमाहरू तथा जीवन बीमाको निर्णय कानूनअनुकूल नै रहेको भन्ने जिकिर रहेको पाइन्छ ।

तसर्थ प्रस्तुत विषयमा निर्वाचन आयोगले गरेको निर्वाचनको खर्च निर्धारण तथा मन्त्रिपरिषद्ले गरेको मतदानमा खटिने कर्मचारी तथा सुरक्षाकर्मीको जीवन बीमासम्बन्धी निर्णयलगायतका काम कारवाही कानूनसम्मत छ, छैन भन्ने निर्णय गर्नुपर्ने देखिए तापनि मिति २०७०।८।४ मा सम्पन्न गर्ने भनी घोषणा गरिएको संविधानसभाको निर्वाचन कार्यक्रम सोही मितिमा सफलतापूर्वक सम्पन्न भई संविधानसभाले आफ्नो कार्यको थालनी गरिसकेको छ ।

यसरी जुन कार्यका लागि निर्वाचन आयोग तथा मन्त्रिपरिषद्ले निर्णय गरेको हो, सोसम्बन्धी काम सम्पन्न भइसकेको स्थितिमा जीवन बीमा र निर्वाचन खर्चको विषयमा हाल कुनै आदेश गर्नुको औचित्य रहेन ।

रिट निवेदकले नेपाल एकिकरण हुनुपूर्व नेपालमा बस्ने सबै नेपाली जनता आदिवासी हुन् भन्ने मान्यता हुनुपर्ने माग राखी एक अर्को विषयमा समेत परमादेश जारी गरिपाउन माग राखी निवेदन गरेको भए तापनि सो गर्नको लागि के कस्ता कानूनी आधार वा कारण हुन भन्ने खुलाउन नसकेको एवम् कस्तो प्रकृतिको आदेशको माग राखेको भन्नेसमेत स्पष्ट उल्लेख गर्न सकेको पाइएन ।

अतः निवेदकले माग गरेको विषयका सन्दर्भमा स्पष्टता नभएको एवं मिति २०७०।८।४ मा संविधानसभाको निर्वाचन कार्य सम्पन्न भई सो सम्बन्धमा कुनै आदेश गर्नुको कुनै प्रयोजन र औचित्य नहुने हुँदा रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत आदेशको विद्युतीय अभिलेख प्रविष्ट गराई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाइदिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: अनिल कुमार शर्मा

कम्प्युटर गर्ने: अमिररत्न महर्जन

इति संवत् २०७२ साल असार ९ गते रोज ४ शुभम् .....